

PROBLEMATYKA WYZNAŃ UFNOŚCIOWYCH W LAMENTACJACH
INDYWIDUALNYCH PSALTERZA

Treść: Wstęp. — I. Lamentacje indywidualne a psalmy ufnościowe. 1. Psalm 142. 2. Psalm 4. — II. Analiza strukturalna psalmów ufnościowych. 1. Psalm 3. 2. Psalm 11. 3. Psalm 16. 4. Psalm 23. 5. Psalm 27. 6. Psalm 41. 7. Psalm 62. 8. Psalm 121. 9. Psalm 131. 10. Ogólna charakterystyka grupy psalmów ufnościowych. — III. Struktura literacka wyznań ufnościowych. 1. Wyznania ufności w poszczególnych psalmach. 2. Formuły ufnościowe. — Zakończenie. *Zusammenfassung.*

WSTĘP

Wyznania ufności stanowią integralną część psalmów należących do gatunku lamentacji indywidualnych. Jednym z kryteriów stanowiących o przynależności do odpowiedniego gatunku jest struktura utworu. Co więcej, poszczególne elementy wchodzące w skład jednego psalmu są podobne tak pod względem treści jak i formy do analogicznych elementów innych utworów należących do tego samego gatunku. Dzięki tej prawidłowości zostanie najpierw zbadana możliwość przyjęcia grupy psalmów ufnościowych za reprezentatywną pod względem nauki o ufności dla całego gatunku lamentacji jednostki (1). W następnej kolejności trzeba ustalić, które utwory należą do psalmów ufnościowych (2). Ponieważ chodzi tutaj zasadniczo o ten sam gatunek, dlatego akcent zostanie położony raczej na budowie poszczególnych psalmów, a więc jakie miejsce zajmuje w nich wyznanie ufności w stosunku do innych elementów składowych. W ostatnim punkcie (3), opierając się o pojęcia wspólne, przy uwzględnieniu jedności treściowej psalmów, wszystkie wyznania ufnościowe zostaną sprowadzone do kilku grup podstawowych, a te zaś mogą być punktem wyjścia do dalszych badań.

I. LAMENTACJE INDYWIDUALNE A PSALMY UFNOŚCIOWE

Lamentacja stanowi główną część Psalterza. Ze względu na skarżący się podmiot, gatunek lamentacji dzieli się na dwie części: lamentacje jednostki oraz narodu.

Gdy chodzi o strukturę lamentacji charakteryzuje ją pewna stałość form. Do głównych elementów wchodzących w skład lamentacji należą: wprowadzenie, skarga, prośba, wyznanie ufności, zakończenie¹. Także poszczególne części składowe lamentacji, występujące w różnych psalmach, wykazują duże podobieństwo ze sobą. W tym wypadku przedmiotem zainteresowania jest wyznanie ufności w lamentacjach jednostki (=LJ).

¹ S. Łach: Księga Psalmów. W: Wstęp do Starego Testamentu. Praca zbiorowa pod red. S. Łacha. Poznań 1973 s. 581—582.

Jako punkt wyjścia będą stanowić psalmy zaliczane do LJ, a więc: Ps: 3; 4; 5; 6; 7; 11; 13; 16; 17; 22; 23; 25; 26; 27; 28; 31; 35; 36; 38; 39; 42; 43; 51; 54; 55; 57; 59; 61; 62; 63; 64; 69; 70; 86; 88; 102; 109; 120; 121; 130; 131; 140; 141; 142; 143².

Wyznania ufności w powyższych psalmach zostały sformułowane w oparciu o charakterystyczne słownictwo wyrażające ufność, lub też w sposób opisowy, jako obrazy oddające stosunek lamentującego do Boga. Pojęcia, które wyrażają ufność, nie są zbyt liczne. Są to:

q w h — Ps 24,3.5.21; 27,14a.14b; 39,8; 56,7; 62,6; 69,7.21; 71,5; 130,5a.5b;

j h l — Ps 31,25; 38,16; 39,8; 42,6.12; 43,5; 69,4; 71,14; 130,5.7; 131,3;

b t h — Ps 4,6.9; 13,6; 22,5a.5b.6.10; 25,2; 26,1; 27,3; 28,7; 31,7.15; 55,24; 56,4.5.12; 62,9.11; 71,5; 143,8;

h s h — Ps 5,12; 7,2; 11,1; 16,1; 17,7; 25,20; 31,2.20; 36,8; 57,2b.2c; 61,4; 62,8.9; 64,11; 71,1.7; 141,8; 142,6.

Wiele LJ posiada wyznania ufności, w którym brak słownictwa ufnościowego. W takich lamentacjach Psalmiści wyznają swoją ufność powołując się najczęściej na przymioty Boże jak: sprawiedliwość (Ps 7,18; 17,15; 140,13-14), łaskawość (51,3a; 59,11), miłosierdzie (51,3b). Psalmista spodziewa się ratunku, ponieważ wyznaje, że Jahwe jest Bogiem (31,15; 86,2; 140,7), który na wieki zasiada na tronie (55,20; 102,13) i u Niego jest zbawienie (3,9). Jahwe jest dla prześladowanego mocą (59,10a), tarczą (3,4a; 7,11; 59,12), twierdzą (31,4; 59,10b), schronieniem (31,14), skałą (31,4), chwałą (3,4b). Dzięki tym przymiotom, Bóg jest jakby cieniem skrzydeł, w którym Psalmista się chroni (91,4), a zbawczemu działaniu Jahwe nikt nie może przeszkodzić (35,10).

Wyznanie ufności przedstawione w postaci opisowej zawiera w sobie jednocześnie aspekt uzasadniający prośbę.

Ponieważ wyznania ufności w lamentacjach powtarzają się tak jeżeli chodzi o słownictwo jak i zawarte w nich obrazy i porównania, dlatego aby zrozumieć ich treść, można ograniczyć się do wyznań najbardziej typowych.

Punktem wyjścia dla wyodrębnienia psalmów zawierających, najbardziej charakterystyczne dla gatunku lamentacji indywidualnych, wyznania ufnościowe mogą być opinie, które powyższy gatunek dzielą na kilka grup podrzędnych³. Jedną z takich grup są tzw. psalmy ufnościowe (=UJ). Istnienie grupy psalmów ufnościowych przyjmuje większość komentatorów, np.; II. Gunkel⁴, G. Castellino⁵, L. Sabourin⁶, W. Taylor⁷, A. Weiser⁸, A. B. Rhodes⁹, A. Descamps¹⁰, A. Gelin¹¹, H.-J. Kraus¹². Powyżsi egzegeci zgadzają się co do wyodrębnienia psalmów ufnościowych, różnią się odnośnie zagadnienia, czy owe

² Tamże, s. 578.

³ Por. A. Descamps: *Les genres littéraires du Psautier*. W: *Le Psautier*. Ed. R. Langhe. Louvain 1962 s. 77.

⁴ H. Gunkel-J. Begrich: *Einleitung in die Psalmen*. Göttingen 1933 s. 172.

⁵ G. Castellino: *Libro dei Salmi (La Sacra Bibbia)*. Roma 1955 s. 265.

⁶ L. Sabourin: *The Psalms*. T. 1. New York 1969 s. 244.

⁷ W. Taylor: *The Book of Psalms*. *Interpreters Bible*. T. 3. New York 1955 s. 322.

⁸ A. Weiser: *Die Psalmen*. (Das Alte Testament Deutsch). Göttingen 1959 s. 52.

⁹ A. B. Rhodes: *Psalms*. (The Layman's Bible Commentary). Vol. 9. Richmond 1960 s. 26.

¹⁰ A. Descamps: *Pour un classement littéraire des Psaumes*. W: *Mélanges Bibliques Rédigés en l'honneur de André Robert*. Paris 1957 s. 192.

¹¹ A. Gelin: *Die Armen — Sein Volk*. Mainz 1957 s. 46.

¹² H.-J. Kraus: *Psalmen*. Neukirchen 1966 s. XLVII.

psalmy stanowią tylko pewną grupę należącą w istocie do LJ, czy też należy je traktować jako odrębny gatunek. Dlatego najpierw należy rozwiązać zagadnienie, czy grupa psalmów zwanych ufnościowymi psalmami jednostki stanowi w Psalterzu jakiś odrębny gatunek, czy należy raczej opowiedzieć się za istnieniem tylko pewnej grupy w gatunku LJ. Trudno mówić o zdecydowanych zwolennikach tezy, że istnieje odrębny gatunek UJ. Właściwie jedynie opinia H.-J. Krausa, wypowiedziana zresztą bardzo ostrożnie, opowiada się za istnieniem takiego gatunku¹³. H.-J. Kraus przyznaje, że trudno przedstawić ściśle historię formy tego gatunku, oraz że spotyka się w tych psalmach zwracanie do Jahwe w 2 osobie l.p., co jest charakterystyczne dla modlitwy lamentacyjnej. Wskazuje jednak na cechy tych psalmów, które sprawiają, że nie można ich zakwalifikować do innych gatunków. Tymi cechami mają być wyznania ufności w Jahwe w 3 osobie l.p. (por. Ps 11,1; 23,1), Jahwe jest przedstawiony jako ten, do którego proszący ucieka się, u którego się chroni (por. Ps 16,1; 62,8.12). Ufający odwraca się od obcych sił. Proszący w psalmach ufnościowych dokładnie przedstawia, kim dla niego jest Jahwe. Szczególnymi tematami psalmów ufnościowych są: przyjaźń Jahwe, prowadzenie przez Boga oraz stałe przebywanie w bliskości Boga¹⁴.

Zasadnicza większość egzegetów reprezentuje opinię przeciwną do poprzedniej. H. Gunkel, G. Castellino, L. Sabourin, W. Taylor czy A. Weiser uważają, że istnieją pewne podstawy by wyodrębnić grupę psalmów ufnościowych, zawarte jednak w ramach gatunku lamentacji. Różnice dotyczą zagadnienia, które psalmy należy uważać za czyste lamentacje, które natomiast posiadają cechy kwalifikujące do wyodrębnienia ich w grupę psalmów ufnościowych. I tak H. Gunkel zalicza do UJ następujące psalmy: 4; 11; 16; 23. 27,1-6. 62; 131¹⁵; G. Castellino: 3; 11; 16; 23; 27,1-6; 41; 62; 131¹⁶; L. Sabourin: 3; 4; 11; 16; 23; 27; 62; 121; 131¹⁷; W. Taylor: 4; 11; 16; 23; 27; 62; 131¹⁸; A. Weiser: 4; 11; 16; 23; 27a; 62; 131¹⁹. Podobną do powyższych opinię reprezentuje A. Descamps, zaliczając do grupy psalmów ufnościowych w gatunku lamentacji indywidualnych następujące psalmy: 4; 11; 16; 23; 27,1-6; 62 (jednak w. 9-13 zalicza do utworów mądrościowych); 131²⁰.

Aby można było zająć odpowiednie stanowisko do powyższych opinii, należy zwrócić uwagę na strukturę LJ oraz UJ. W tym celu należy poddać odpowiedniej analizie Ps 142, będący według H. Gunkela utworem najbliższym klasycznej lamentacji jednostki²¹, oraz Ps 4 powszechnie uznany za należący do grupy UJ. Porównanie budowy tych psalmów pozwoli na ujęcie ewentualnych cech charakterystycznych dla obydwu utworów.

¹³ Tamże, s. XLVII. Por. A. B. Rhodes, *Psalms*, jw. Autor wymienia następujące gatunki Psalmów: hymny, lamentacje, wyznania ufności, pieśni dziękczynne, psalmy mądrościowe, liturgiczne, poematy mieszane. Do psalmów wyznania ufności zalicza Ps 4; 11; 16; 23; 27; 46; 62; 63; 90; 91; 121; 125; 131. Brak jednak uzasadnienia dla takiej klasyfikacji.

¹⁴ H.-J. Kraus, jw. s. XLVIII.

¹⁵ H. Gunkel-J. Begrich, jw. s. 172.

¹⁶ G. Castellino, jw. s. 265.

¹⁷ L. Sabourin, jw. s. 244.

¹⁸ W. R. Taylor, jw. T. IV, s. 322.

¹⁹ A. Weiser, jw. s. 52.

²⁰ A. Descamps, *Pour un classement littéraire des Psaumes*, jw. s. 192.

²¹ H. Gunkel-J. Begrich, jw. s. 260.

1. PSALM 142

A. Tekst

1. Pieśń pouczająca, Dawidowa, gdy on był w jaskini. Modlitwa.
2. Głośno do Jahwe wołam,
Głośno Jahwe błagam.
3. Wylewam przed nim moją prośbę,
i opowiadam przed nim o moim nieszczęściu.
4. Gdy mój duch we mnie omdlewa²²,
Ty znasz moją ścieżkę²³.
Na ścieżce, którą chodzę
zastawili na mnie sidło.
5. Oglądam się w prawo, i patrz:
i nie ma, ktoby na mnie zważał,
znikła ucieczka dla mnie,
nie troszczy się²⁴ nikt o mnie.
6. Wołam do Ciebie, Jahwe,
rzekłem: Tyś jest moją ucieczką,
moim działem w ziemi żyjących.
7. Zważ na moje błaganie, ponieważ jestem bardzo zmęczony,
wybaw mnie od mych prześladowców,
ponieważ są silniejsi ode mnie!
8. Wyprowadź mnie z więzienia, abym chwalił Twe imię²⁵,
Ponieważ²⁶ otoczą mnie sprawiedliwi²⁷,
gdy okażesz mi dobroć.

B. Budowa

Psalm 142 rozpoczyna się wezwaniem skierowanym do Jahwe: „Głośno do Jahwe wołam, głośno Jahwe błagam” (2). Wiersz 3 stanowi przejście od wstępu do głównej części osnowy: „Wylewam przed Nim moją prośbę, i opowiadam przed Nim o moim nieszczęściu” (3). Ten wiersz jest jednocześnie wstępnym uzasadnieniem wołania do Jahwe. W. 4—5 stanowi opis nieszczęścia, którego lamentujący doświadcza — jest to skarga. W tym wypadku psalmista nie poprzestaje na ukazaniu swojej trudnej sytuacji, lecz przedstawia ją w sposób oznaczający konieczność interwencji Jahwe: „...znikła ucieczka dla mnie, nie troszczy się nikt o mnie” (5b). Po skardze następuje prośba (7-8a) poprzedzona wyznaniem ufności (6). W. 8b — będący zakończeniem, zawiera cel wyzwolenia z nieszczęścia lamentującego: „...abym chwalił Twe imię”.

Zasadnicze części wchodzące w skład lamentacji jednostki to: wstęp, osnowa ze skargą i prośbą oraz zakończenie²⁸. Wstęp zawiera wezwanie imienia Jahwe najczęściej połączone z wezwaniem o ratunek²⁹. Wstęp może być mniej lub bardziej rozbudowany wskazując na to, czego się lamentujący spodziewa od Jahwe³⁰ lub też zastąpiony przez samoumocnienie się proszącego³¹. Woła-

²² Por. Ps 77,4.

²³ Septuaginta (=LXX), Akwila (=A): „moje ścieżki”.

²⁴ Niektóre manuskrypty, LXX, Targum: „i nie”.

²⁵ LXX dodaje: *kyrie*.

²⁶ bi — za niektórymi manuskryptami: ki — ponieważ.

²⁷ *saddiqim* — Syro-Peszitta (=Syp) dodaje końcówkę 2 os. liczby poj.

²⁸ Por. H. Gunkel — J. Begrich, jw. s. 17 nn. H.-J. Kraus, Psalmen, jw. s. XLVI. C. Westermann: Struktur und Geschichte der Klage im Alten Testament. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* (=ZAW) 66(1954) s. 57 nn.

²⁹ Por. Ps: 5,2; 17,1; 22,2; 25,1—2; 28,1; 51,3; 54,3; 55,2; 56,2; 57,2; 61,2; 86,1; 88,2—3; 102,2; 109,1; 120,2; 130,1—2; 141,1; 143,1.

³⁰ Por. Ps: 7,2; 31,2—3; 35,1; 38,2; 43,1; 59,2; 64,2; 69,2; 70,2; 140,2.

³¹ Por. Ps: 26,1—2; 39,2; 71,1.

nie, skierowane do Jahwe, może być przytoczone wielokrotnie w dalszej części psalmu. Najbardziej oczywiście rozbudowana jest część główna — o s n o w a, która z kolei zawiera: skargę, prośbę, oraz bardzo często wyznanie ufności. Zanim psalmista po wezwaniu imienia Jahwe rozpocznie swoją skargę, zwykle poprzedza ją krótkie nawiązanie do mającego nastąpić opowiadania, np.: „Boże, nakłoń ucha ku modlitwie mojej, a nie ukrywaj się przed błaganiem moim! Zwróć uwagę na mnie i wysłuchaj mnie...” (Ps 55,2-3a) ³².

S k a r g a zawiera opowiadanie o nieszczęściach, które doświadczyły psalmistę w przeszłości lub też w teraźniejszości. Nieszczęścia te mogą być różnego rodzaju, np.: choroba ³³, popełniony grzech ³⁴, odrzucenie przez Boga ³⁵, prześladowanie przez nieprzyjaciół ³⁶ itp. Dla podkreślenia powagi swojego położenia, nierzadko psalmista posługuje się wszelkiego rodzaju porównaniami, obrazami czy przenośniami.

Po przedstawieniu swych nieszczęść, psalmista formułuje p r o ś b ę do Jahwe o ratunek. Prośba wyrażona najczęściej w trybie rozkazującym albo życzącym (*iuss.* 3 sg) zawiera oczekiwanie zmiany dotychczasowej doli i wybawienia ³⁷, wyprasza łaskawy sąd Jahwe ³⁸, lub też domaga się ukarania nieprzyjaciół ³⁹. Zwłaszcza ostatnia forma prośby jako żądanie ukarania nieprzyjaciół, może przekształcać się w formę przekleństw i złorzeczeń ⁴⁰. Oczywiście, lamentujący nie ogranicza się tylko do przedstawienia skargi i prośby, lecz stara się swoje błaganie o pomoc uzasadnić. Wyznaje więc ufność w Jahwe. To wyznanie przybiera najrozmaitsze formy, od prostej, w postaci: „ufam Tobie” ⁴¹, poprzez: „Jahwe, ufam, nie będę się lękał, cóż mi może uczynić człowiek?” (Ps 56,12) ⁴², aż do określenia Jahwe jako tarczy albo twierdzy dla prześladowanego ⁴³. Niepoślednią rolę odgrywają dodatkowe motywy mające skłonić Jahwe do wysłuchania prośby, podkreślające m.in. Jego łaskawość, moc, wierność czy sprawiedliwość.

W z a k o ń c z e n i u lamentacji spotyka się zapewnienie o niewinności ⁴⁴, ślubowanie dotyczące złożenia ofiary dziękczynnej lub chwalenie imienia Jahwe ⁴⁵ oraz końcowe błogosławieństwo ⁴⁶. Przedstawione wyżej poszczególne części składowe lamentacji nie zawsze następują w tej samej kolejności. Zwłaszcza w osnowie skarga, prośba, uzasadnienie prośby czy wyznanie ufności przedstawione są w różnym porządku. Poszczególne elementy osnowy wysuwają się na pierwszy plan i tak dominują w utworze, iż dają podstawę

³² Por. Ps: 26,2—3; 28,2—3; 39,2; 42,2—3; 54,2—4; 57,2—3; 59,2—3; 88,2—3; 102,2—3.

³³ Por. Ps: 31,11—13; 38,4—15; 88,4—10.

³⁴ Por. Ps: 7,4—6; 31,11; 38,3—9; 39,3—7; 51,3 nn; 69,3—6.

³⁵ Por. Ps: 13,2—3; 22,2—3; 26,4—8; 42,4—5; 102,4—12.

³⁶ Por. Ps: 43,2 nn; 54,5; 55,3b—9; 56,2—3; 57,5—7; 59,4 nn; 109,2—5.

³⁷ Por. Ps: 13,4—5; 25,9—10; 38,22; 39,9—13; 69,6—22; 88,14—19; 102,25—28; 109,21—28.

³⁸ Por. Ps: 7,7—10.

³⁹ Por. Ps: 5,11; 17,13—14; 28,4—5; 55,10—24.

⁴⁰ Por. Ps: 54,7; 69,23—29; 109,6—20.

⁴¹ Por. Ps: 13,6; 25,2; 26,1; 31,7; 31,15; 55,24; 56,4; 143,8; por. także Ps 16,1; 57,2.

⁴² Por. Ps: 5,5; 23,4; 25,3; 27,2; 54,7; 59,9.11.

⁴³ Por. Jahwe jako „tarcza”; Ps 3,4; 7,11; 28,7; „miejsce ucieczki”: Ps 22,20; 31,5; 43,2; 59,10; 61,4; 140,8; 142,6; „stroma góra”: Ps 31,4; 59,10; 71,3; „skała”: Ps 31,3.4; 28,1; 42,19; 62,3.7; „twierdza”: Ps 31,3.4; 62,3.7; 71,3.

⁴⁴ Por. Ps: 17,15; 26,11—12a.

⁴⁵ Por. Ps: 54,8; 56,13.

⁴⁶ Por. Ps: 5,13; 7,18; 26,12b.

do tworzenia nowych typów lamentacji chorego, oskarżonego czy grzesznika ⁴⁷. Wszystkie tego rodzaju modyfikacje co do struktury lamentacji służą ku przystosowaniu stałej formy dla wyrażenia różnych treści.

Z kolei należy przytoczyć tekst Ps 4, aby poprzez wskazanie na jego poszczególne części składowe, rozwiązać zagadnienie czy i w jakim stopniu powyższy psalm mieści się w ramach gatunku lamentacji indywidualnych. Stwierdzone ewentualne różnice będą stanowiły podstawę do wyodrębnienia Ps 4 i jemu podobnych w osobną grupę psalmów ufnościowych.

2. PSALM 4

A. Tekst

1. Kierownikowi chóru. Na instrumentach strunowych. Pieśń Dawida ⁴⁸.
2. Na moje wołanie odpowiedz mi ⁴⁹,
Boże, sprawiedliwości moja!
Z ucisku uwolniłeś mnie,
zmiłuj się nade mną i wysłuchaj moją modlitwę.
3. Mężowie, dokądże dla pohańbienia mojej czei ⁵⁰
będziecie kochać próżność i szukać kłamstwa? Selah ⁵¹
4. Wiedźcie, iż Jahwe nadzwyczajną uczynił mi łaskę ⁵²;
Jahwe wysłucha ⁵³ mojego wołania ku Niemu.
5. Zadrżycie i nie grzeszcie,
rozważajcie w sercu ⁵⁴ na swych łożach i milczcie! Selah
6. Złóżcie ofiary ku sprawiedliwości
i miejcie ufność w Jahwe!
7. Wielu mówi: „któż nam ukaże dobro?
Wzniesie ⁵⁵ ponad nami, Jahwe, światło swego oblicza”.
8. Udzieliłeś memu sercu większą radość,
niż w czasie obfitości zboża i moszczu.
9. W spokoju jednocześnie kładę się i zasypiam,
ponieważ Ty jedynie, Jahwe, pozwalasz mi mieszkać bezpiecznie.

B. Budowa

Konstrukcja Ps 4 jest dosyć prosta. Podmiot przemawiający jest ten sam w całym Psalmie, kierując się do dwóch adresatów: do Jahwe oraz do grupy ludzi, którzy są nieprzyjaciółmi Psalmisty. Pewną wątpliwość może nasuwać jedynie w. 7, gdzie wydaje się, iż podmiot został zmieniony z 1 os. liczby pojedynczej na liczbę mnogą. Analizując jednak ten wiersz w kontekście tego, co zostało o wrogach powiedziane w ww. 4—6, można przyjąć, że zwrot: „któż

⁴⁷ Por. R.-J. Kraus, *Psalmen*, jw. s. XLIX nn. A. Descamps, *Les genres*, jw. s. 77.

⁴⁸ Co do znaczenia tytułów w Psalmach, por. S. Łach, jw. s. 555—569.

⁴⁹ LXX: *eisekousen mou* = *‘ananî* (Qal pf. c. suff.), podobnie Vulgata (=Vg). Prawdopodobnie nastąpiła reinterpretacja tekstu pierwotnie brzmiącego w trybie rozkazującym, nadająca mu sens czasu przeszłego, aby dostosować go do odpowiednich pouczeń.

⁵⁰ LXX zamiast: *kabôdi liklimmah*, czyta: *kibde leb* = *barikardioi* = zatwardziało serca.

⁵¹ Por. S. Łach, jw. s. 558.

⁵² Tekst masorecki (=TM): *hasid lô*. Komentatorzy słusznie zmieniają na: *hasdô li*; por. Ps 31,22; 17,7.

⁵³ LXX dodaje suff. 1 os. l. poj.

⁵⁴ H.-J. Kraus, jw. s. 30 proponuje przenieść *rigzû* przed *‘al*, a *‘imrû bilbabkem* umieścić na początku w. 5. Por. E. Baumann: *Struktur-Untersuchung im Psalter I*. ZAW 61(1945—1948) s. 114. A. Weiser, jw. s. 81 pozostaje przy lekcji TM.

⁵⁵ *n’sah* = *naša’* — wznieść.

nam ukaże dobro? Wznies ponad nami, Jahwe, światło Twego oblicza" jest zacytowaniem słów przeciwników Psalmisty ⁵⁶.

Biorąc więc pod uwagę podmiot Psalmu oraz jego adresatów, utwór dzieli się na dwie zasadnicze części: I: Psalmista — Jahwe: a — w. 2, b — w. 8-9; II: Psalmista — nieprzyjaciele, w. 3-7.

Gdy zaś weźmie się pod uwagę treść zawartą w poszczególnych częściach to okaże się, że można z nich wyodrębnić pewne nowe elementy.

Część I a — 1. wezwanie do Boga: „na moje wołanie odpowiedz mi, Boże, sprawiedliwości moja” (w. 2a).

2. Prośba poprzedzona przypomnieniem otrzymanej już łaski: „z ucisku uwolniłeś mnie, zmiłuj się nade mną i wysłuchaj moją modlitwę” (2b).

Część II — 1. Przedstawienie grożącego niebezpieczeństwa: „Mężowie, dokładźcie dla pohańbienia mojej czci bądźciecie kochać próżność i szukać kłamstwa?” (3).

2. Wyznanie ufności oparte na przeżytym doświadczeniu. „Wiedźcie, iż Jahwe nadzwyczajną uczynił mi łaskę (4a); Jahwe wysłucha mojego wołania ku Niemu” (4b).

3. Napomnienia skierowane pod adresem wrogów (5-6).

4. Słowa wrogów charakteryzujące ich sceptyczną i cyniczną postawę wobec Jahwe (7).

Część I b-1. Radość z otrzymanej pomocy: „Udzieliłeś memu sercu większą radość, niż w czasie obfitości zboża i moszczu” (8).

2. Stwierdzenie własnego bezpieczeństwa: „W spokoju jednocześnie kładę się i zasypiam, ponieważ Ty jedynie, Jahwe, pozwalasz mi mieszkać bezpiecznie” (9).

Ukazana powyżej budowa Ps 4 pozwala na wskazanie na jej charakterystyczne cechy w świetle struktury lamentacji indywidualnej. Brak wyraźnie ukształtowanego wstępu. Wezwanie do Jahwe z w. 2a zawiera w sobie element prośby o wysłuchanie, który zdecydowanie dochodzi do głosu w w. 2b. Prośba, która w lamentacjach pojawia się zasadniczo dopiero w osnowie, w Ps 4 została umieszczona zaraz na początku. Psalmista poprzestaje na wyznaniu: „...zmiłuj się nade mną i wysłuchaj moją modlitwę” (2b), nie precyzując dokładnie czego spodziewa się od Jahwe. Skarga doznała w Ps 4 dość dużego przekształcenia. Psalmista przedstawia swój stan i grożące mu niebezpieczeństwo w formie przemówienia skierowanego do wrogów. Przemówienie to oprócz charakterystyki postawy wrogów zawiera również upomnienia wzywające do zmiany ich sposobu życia. Zamiast powtarzającej się w lamentacjach prośby o wysłuchanie, Ps 4 zawiera w w. 8 pewność wysłuchania prośby (2), która jest źródłem wielkiej radości Psalmisty. Ta pewność oparta jest na ufności psalmisty, która powtarza się dwa razy: w w. 4 i 9. Charakterystyczne jest wyznanie ufności z w. 9, które Psalmista przytacza jako uzasadnienie przedstawionej w w. 8 radości. To wyznanie ufności zastępuje zakończenie, które w lamentacjach indywidualnych zawiera ślubowanie czy końcowe błogosławieństwo.

Psalm 4 zawiera więc następujące elementy: wezwanie do Jahwe (2a), prośbę (2b), skargę (3), upomnienia (5-7), pewność wysłuchania (8), wyznanie ufności (4 i 9). Z powyższego zestawienia widać, że charakterystyczna dla lamentacji prośba została w Ps 4 dość poważnie zredukowana. Jako nowy ele-

⁵⁶ H. Gunkel: Die Psalmen übersetzt und erklärt. Göttingen 1968 s. 15. H.-J. Kraus, jw. s. 34.

ment można uważać upomnienia. Są one jednak konsekwencją wyznania ufności z w. 4, na co wskazuje fakt umieszczenia wśród upomnień zwrotu: „...mieście ufność w Jahwe” (6b). Upomnienia więc skierowane do wrogów nie odgrywają w Ps 4 samodzielnej roli, lecz mają swoją rację bytu w kontekście ufności będącej głównym tematem Psalmu. W sumie można stwierdzić, że omawiany Ps 4 posiada te same elementy w swej strukturze co Ps 142, chociaż w zmienionych proporcjach na korzyść wyznania ufności. Nie można natomiast stwierdzić istnienia nowych motywów, które dałyby podstawę do przypuszczenia, że przekształcenie w Ps 4 z lamentacji indywidualnych poszło tak daleko, iż można już mówić o nowym gatunku. Ponieważ w Ps 4 stwierdzono przesunięcie dominanty ze skargi i prośby na ufność i pewność wysłuchania, istnieje podstawa, aby powyższy Psalm otrzymał nazwę dokładniej specyfikującą jego charakter, mianowicie psalm ufnościowy jednostki.

II. ANALIZA STRUKTURALNA PSALMÓW UFNOŚCIOWYCH

Porównanie Ps 142 oraz Ps 4 pozwoliło stwierdzić, że nie istnieje wystarczająca podstawa, aby te dwa utwory zaliczać do dwóch różnych gatunków. Zaobserwowane różnice pozwalają uważać Ps 4 za szczególnego rodzaju lamentację, w której motyw ufności wysuwa się na plan pierwszy.

W podobny sposób należy przeprowadzić analizę struktury dalszych utworów uważanych za psalmy ufnościowe. Ponieważ istnieją różnice co do liczby psalmów ufnościowych, dlatego należy wziąć pod uwagę te psalmy, które najczęściej są do tej grupy zaliczane, a więc Ps: 3; 11; 16; 23; 27; 41; 62; 121; 131. W tym celu zostanie przytoczone tłumaczenie każdego utworu z uwzględnieniem najważniejszych problemów dotyczących krytyki tekstu. Ustalenie tekstu będzie podstawą do wyodrębnienia w Psalmie jego istotnych części, co pozwoli na ocenę, czy dany utwór należy do psalmów ufnościowych, czy do innych. Ponadto należy szczególną uwagę poświęcić na rozstrzygnięcie zagadnienia, czy Ps 27 jest jednolitym utworem, czy też składa się z dwóch niezależnych części. Od jego wyniku będzie zależało, czy do grupy psalmów ufnościowych należy zaliczyć cały psalm, czy też tylko jego pierwszą część (1-6).

W zakończeniu niniejszego rozdziału zostanie przeprowadzona ogólna charakterystyka psalmów ufnościowych.

1. PSALM 3

A. Tekst

1. Psalm Dawida, gdy uciekał przed swym synem Absalomem.
2. Jahwe, jak wielu jest tych, którzy mnie dręczą,
jak wielu przeciw mnie powstaje!
3. Wiele jest tych, którzy mówią o mnie:
«Nie ma dla niego zbawienia w Bogu». Selah.
4. Lecz Ty, Jahwe, jesteś otaczającą mnie tarczą⁵⁷,
chwałą moją, i podnosisz moją głowę.
5. Głosem moim wołam do Jahwe,
i odpowiada mi⁵⁸ ze Swej świętej góry.

⁵⁷ LXX w miejsce: *magen ba'adî*, umieszcza: *antilemptor mou* — pomocnik, opiekun; podobnie Vg: *susceptor meus*.

⁵⁸ TM: *wajja'anenî*; 'A, Hieronim (=Hier) uważa iż jest to *waw* łączące a nie wprowadzające konwersję, a więc: *w'anenî*; podobnie H. Gunkel, G. Castellino, H.-J. Kraus. Por. Biblia Hebraica Stuttgartensia. Ed. K. Elliger — W. Rudolph. 11. Liber Psalmorum. Praep. H. Bardenhe. Stuttgart 1969 (=BHS).

6. Ja kładę się, zasypiam, i znowu się budzę,
ponieważ Jahwe mnie ochrania.
7. Nie będę się bał tysięcy ludzi,
którzy wokoło przeciwko mnie się ustawiają.
8. Powstań, Jahwe!
Wybaw mnie, mój Boże!
Ponieważ uderzyłeś w szczękę wszystkich moich wrogów,
skruszyłeś zęby grzeszników.
9. U Jahwe jest zbawienie;
Nad Twoim ludem Twoje błogosławieństwo. Selah.

B. Budowa

W Ps 3 wyraźnie można wyodrębnić przedmiot przemawiający w 1 osobie 1. poj. Jego adresatem jest Jahwe oraz wrogowie psalmisty. Jedynie w w. 9b pojawia się nowy element, mianowicie „lud Jahwe”. Charakterystycznym dla Ps 3 jest wezwanie do Jahwe, które w różnej formie, od najprostszej do najbardziej rozbudowanej, pojawia się w utworze kilka razy:

*Jhwh mah-rabbû
w'attah Jhwh
qôlî 'el-Jhwh 'eqra,
qûmah Jhwh*

— „Jahwe, jak wielu...” (2a);
— „Lecz Ty, Jahwe...” (4a);
— „Głosem moim wołam do Jahwe...” (5a);
— „Powstań, Jahwe!” (8a)

Ps 3 rozpoczyna się wezwaniem do Jahwe, typowym dla lamentacji, które łączy się ze skargą: „Jahwe, jak wielu jest tych, którzy mnie dręczą, jak wielu przeciw mnie powstaje!” (2).

Wiersz trzeci stanowi przedstawienie rodzaju cierpienia jakie zadają Psalmiście wrogowie: „Wielu jest tych, którzy mówią o mnie: „Nie ma dla niego zbawienia u Boga”.

W nieco odmiennej formie grożące niebezpieczeństwo przedstawia wiersz 7b: „...którzy wokoło przeciwko mnie się ustawiają”.

Wiersze: 4 — 7a zawierają wyznanie ufności w pomoc Jahwe. W związku z tym, Psalmista stosuje wiele obrazów i porównań mających uwypuklić czym jest dla niego Jahwe i w jaki sposób Bóg reaguje na jego prośby: „Lecz Ty, Jahwe, jesteś otaczającą mnie tarczą, chwała moja, i podnosisz moją głowę” (4); „...odpowiada mi ze swej świętej góry” (5b); „Jahwe mnie ochrania” (6b).

Powyższe racje skłaniały autora Ps 3 do optymizmu co do swej przyszłości: „Nie będę się bał tysięcy ludzi...” (7a).

Po wyznaniu ufności, w wierszu 8a powtarza się znów wołanie do Jahwe, zawierające prośbę o wybawienie. Jako uzasadnienie prośby Psalmista przytacza fakt rozbicia wrogów (8b) w przeszłości. Zakończenie Ps 3 zawiera wyznanie wiary autora Psalmu w zbawcze działanie Jahwe odnośnie jego osoby (9a) jak i całego narodu (9b).

Nie ulega wątpliwości, iż Ps 3 ze względu na swoją strukturę jest lamentacją⁵⁹. Opinia, że jest on psalmem ufnościowym, mogłaby być oparta na pozornie szerokim rozbudowaniu wyznania ufności (3-7a)⁶⁰. Tymczasem nawet to wyznanie ufności nie jest dominantą całego psalmu. Szczególnie należy zwrócić uwagę na w. 8, który zawiera pełną ekspresji prośbę o ratunek, mimo że następuje bezpośrednio po wyznaniu ufności, nawiązując w ten sposób do tonu przebijającego z w. 2-3.

Dodatkowym argumentem przemawiającym za tym, że Ps 3 jest modlitwą lamentacyjną, może być sposób zwracania się do Jahwe. Tylko w w. 5 i 6

⁵⁹ H. Gunkel, jw. s. 13.

⁶⁰ G. Castellino, jw. s. 266.

psalmista mówi o Jahwe w 3 os. l. poj. W pozostałych wypadkach (w. 2, 4, 8) zawsze zwraca się do Jahwe w 2 os. l. poj., co jest charakterystyczne dla modlitwy.

2. PSALM 11

A. Tekst

1. Kierownikowi chóru. Dawidowy.
U Jahwe się chronię, czemu mówicie mej duszy:
„uciekaj w góry jak ptak!”⁶¹
2. Bo oto grzesznicy napinają łuk,
umieszczają strzałę na cięciwie
aby rzucać ją w ciemności na prawych sercem.
3. Gdy burzą się podstawy,
cóż może uczynić sprawiedliwy?
4. Jahwe jest w swoim świętym Przybytku;
Jahwe, którego tron w niebiosach,
Jego oczy widzą⁶²,
powieki Jego badają synów człowieczych.
5. Jahwe doświadcza sprawiedliwego i grzesznika,
a kochającego niesprawiedliwość nienawidzi Jego dusza.
6. Zgotuje deszcz palącego ognia i siarki na grzeszników,
a palący wicher będzie udziałem ich kielicha.
7. Ponieważ Jahwe jest sprawiedliwy, kocha sprawiedliwość,
sprawiedliwi zobaczą Jego oblicze⁶³.

B. Budowa

Psalm 11 można uważać za szczególnego rodzaju polemikę, jaką prowadzi autor psalmu ze swymi przyjaciółmi. Polemika ta dotyczy postawy człowieka sprawiedliwego wobec grożącego niebezpieczeństwa. Główny akcent położony jest na uzasadnieniu mocnej ufności w Jahwe (1a. 4-7).

Jeżeli chodzi o samą strukturę Ps 11, to składa się one z dwóch zasadniczych części: I. w. 1—3 — odrzucenie rady przyjaciół w obliczu grożącego niebezpieczeństwa; II. w. 4—7 — uzasadnienie ufności psalmisty.

W obydwu częściach można wyróżnić jeszcze dalsze elementy mające wpływ na określenie przynależności gatunkowej utworu. W części I: 1. w. 1a — wezwanie do Jahwe w formie wyznania ufności: „U Jahwe się chronię...”; 2. odrzucenie rady przyjaciół zawierające w sobie reminiscencję skargi: „...czemu mówicie mej duszy: „uciekaj w góry jak ptak!” 3. przedstawienie grożącego niebezpieczeństwa oraz retoryczne pytanie dotyczące sposobu zachowania się sprawiedliwego w krytycznej sytuacji (2-3). W części II: 1. w. 4—5 — komentarz odnośnie wyznania ufności z wiersza 1a; 2. prośba w formie zapowiedzi ukarania nieprzyjaciół (6); 3. zakończenie jako życzenie dla sprawiedliwego będące wyznaniem wiary w sprawiedliwość Jahwe (7).

Wyszczególnione powyżej elementy składowe Ps 11 jak: wezwanie Jahwe, skarga, wyznanie ufności, prośba, uzasadniają tezę, że ten utwór należy do gatunku lamentacji. Są jednak pewne przekształcenia, które powodują, że Ps 11 posiada nowy charakter. Pojawiająca się skarga w w. 1 została wprowadzona jako zarzut pod adresem spieszących z radą: „czemu mówicie mej duszy...” Również prośba ma pewien rys ufności (6). Należy też zwrócić uwagę na to, że ilekroć psalmista mówi o Jahwe, używa 3 os. l. poj. Psalm 11 więc

⁶¹ TM: *nūdiw harkem sippôr*.

⁶² Niektóre kodeksy LXX do słowa: *jeh^ezū* dodają: *eis ton peneta*, lub: *eis ten oikoumenen*. Są to dodatki wyjaśniające, pochodzenia późniejszego.

⁶³ BHS proponuje: *panajw*. Por. H.-J. Kraus, jw. s. 88.

utracił charakter modlitwy właściwej dla lamentacji używającej w takich wypadkach 2 os. l. poj. Rozbudowane wyznanie ufności, które pojawia się już w rozpoczynającym psalm wezwaniu, a także pełne optymizmu zakończenie, pozwala przyjąć, że Ps 11 należy do grupy psalmów ufnościowych.

3. PSALM 16

A. Tekst

1. Miktam, Dawida.
Strzeż mnie, Boże, ponieważ chronię się u Ciebie.
2. Wyznam⁶⁴ Jahwe: „Ty jesteś moim Panem,
nie ma dla mnie dobra poza Tobą”⁶⁵.
3. Do świętych, którzy są na Jego ziemi⁶⁶,
wspaniale zwrócił⁶⁷ ku nim swoje upodobanie⁶⁸.
4. Pomnażają swoje cierpienia
ci, którzy idą za obcymi (bogami).
Nie wylewam krwi dla nich w ofierze,
ani nie wzywam ich imion wargami swymi.
5. Jahwe jest częścią mego dziedzictwa i kielicha mego.
Ty sprawiasz, że mój los jest bezpieczny.
6. Sznury miernicze⁶⁹ przypadły mi w miejscach przyjemnych,
a moje dziedzictwo⁷⁰ podoba mi się.
7. Błogosławię Jahwe, który mnie pouczył;
Nawet w nocy upominają mnie moje nerki.
8. Zawsze stawiam sobie Jahwe przed oczyma,
gdy On jest po mojej prawicy, nie zachwieję się.
9. Dlatego cieszy się moje serce i dusza moja się raduje,
bo nawet moje ciało będzie micszkać bezpiecznie.
10. Bo nie oddasz mojej duszy dla szcółu,
nie pozwolisz, aby Twój sprawiedliwy oglądał grób.
11. Uczynisz mi znaną drogę życia,
pełnię radości oblicza Twego,
rozkosze po Twojej prawicy na wieki.

B. Budowa

Ps 16 posiada dwie zasadnicze części: I — w. 2—8 — „Credo” życiowe Psalmisty; II — w. 9—11 — czego się spodziewa psalmista od Jahwe.

Cały utwór poprzedza inwokacja: „Strzeż mnie Boże, ponieważ chronię się u Ciebie”. Powyższy wiersz nie odgrywa w utworze tylko roli jakiegoś wprowadzenia, ale stanowi o charakterze całego psalmu. Wiersz 4 bowiem należy rozumieć w świetle wezwania rozpoczynającego psalm: „strzeż mnie...”. Chodzi tutaj o zagrażających nieprzyjaciół. Podobnie wiersze: 2—3 i 5—8 są odpowiedzią na wyznanie z w. 1b: „...ponieważ chronię się u Ciebie”. Psalmista wzywa Jahwe na pomoc, a swoją prośbę uzasadnia tym, że całe jego życie jest skierowane ku Jahwe i wypełnione ufnością w Boga. Taka postawa pozwala autorowi psalmu zrezygnować z dokładnego przedstawiania Jahwe

⁶⁴ TM: 'amart — „powiesz”. Natomiast wiele rękopisów posiada: 'amarti — „wyznam”; podobnie LXX, Vg.

⁶⁵ LXX posiada lekcję: *ou chreian echeis*, a Vg: *quoniam bonorum meorum non eges*; Hier: dobro moje nie może być bez Ciebie. BHS proponuje: *tôbatî kullah 'alejka*: „moje dobro zależy całkowicie od Ciebie”, lub: *b'ljja'al kol-q'dôšim*, przenosząc *liq'dôšim* z w. 3 do w. 2: „złość wszystkich świętych”.

⁶⁶ TM: *ba'ares*; LXX dodaje końcówkę 3 os. m. l. poj.: „Jego”.

⁶⁷ TM: *w'adîrê*; należy przyjąć lekcję proponowaną przez BHS: *ja'dîr*.

⁶⁸ LXX posiada końcówkę 3 os. m. l. poj.

⁶⁹ „Sznury miernicze” tzn. „los”; por. Job 21,17.

⁷⁰ W TM brak końcówki 3 os. m. l. poj. Posiadają ją LXX i Syp.

grożących niebezpieczeństw, ale w części II (w. 9—11) opisuje jakie dobra staną się w przyszłości jego udziałem.

Wezwanie wstępne (1a), jego uzasadnienie (1b — 3. 5—8), aluzja co do charakteru grożącego niebezpieczeństwa (4) oraz przedmiot prośby (9—11), są to elementy charakterystyczne dla lamentacji. Należy też zwrócić uwagę na to, że w wierszach: 1—2. 5. 10—11 autor Ps 16 zwraca się do Jahwe w sposób właściwy dla modlitwy lamentacyjnej, tj. przez „Ty”. To jest dodatkowym argumentem przemawiającym za tym, iż Ps 16 jest bardzo bliski wzorom klasycznych lamentacji jednostki⁷¹. Znamienny jest również fakt, iż po modlitewnym zwróceniu się do Jahwe na początku psalmu, w dalszych wierszach pojawia się 3 os. l. poj.: „On” (w. 3. 7—8). Godne uwagi jest też mocno rozbudowane wyznanie ufności, które od zwrotu: „...ponieważ chronię się u Ciebie” (w. 1b) przechodzi do mocnego wyznania: „ciało moje będzie mieszkać bezpiecznie” (9b). Powyższe spostrzeżenia pozwalają twierdzić, że Ps 16 należy do grupy psalmów ufnościowych w ramach gatunku lamentacji jednostki.

4. PSALM 23

A. Tekst

1. Psalm. Dawida.
Jahwe jest moim pasterzem —
niczego mi nie brakuje.
2. Pozwala mi leżeć na zielonych pastwiskach,
prowadzi mnie nad spokojne wody.
3. Pokrzepia mą duszę.
Prowadź mnie po ścieżkach sprawiedliwości
ze względu na swoje imię.
4. Choćbym kroczył ciemną doliną,
nie będę się bał zła,
bo Ty stoisz przy mnie;
Twoja łaska i kij Twój —
one mnie pocieszają.
5. Zastawiasz przede mną stół
wobec moich nieprzyjaciół.
Namasczasz oliwą moją głowę;
kielich mój jest przeobfity⁷².
6. Zaiste, dobroć i miłosierdzie⁷³ pójdą za mną
przez wszystkie dni mojego życia.
I będę mieszkał w domu Jahwe
przez długie dni.

B. Budowa

Psalm 23 posiada trzy części: I — w. 1—3 — przedstawia, kim jest Jahwe dla Psalmisty. W w. 1 zostało sformułowane twierdzenie, że „Jahwe jest moim pasterzem...” Pozostały fragment części I jest komentarzem do w. 1a. II — w. 4—5 — Człowiek wobec nieprzyjaciół. Jest to fragment zawierający najwięcej elementów lamentacyjnych. Psalmista wspomina o wrogach (5), wyznaje ufność w pomoc Jahwe (4). Ta część zachowała też charakter modlitwy przez użycie 2 os. l. poj. m.: *ki'attah* w odniesieniu do Jahwe. III — w. 6 — Psalmista opiewa swoją szczęśliwą przyszłość. Takie przedstawienie swych przyszłych losów w lamentacji występuje w połączeniu z prośbą. W tym wypadku psalmista jest tak pewny, że charakter prośby zupełnie zanika.

⁷¹ H. Gunkel — J. Begrich, jw. s. 255.

⁷² LXX posiada: *kai to poterion sou = wekōseka* — „a kielich twój”.

⁷³ LXX oraz Syp posiadają końcówkę 2 os. m. l. poj.

Nie ulega wątpliwości, że Ps 23 eksponuje na pierwszy plan ufność człowieka. Nie jest to teoretyczne rozważanie, lecz umieszczenie ufności w kontekście zagrażającego niebezpieczeństwa (5). Charakter lamentacyjny schodzi na drugi plan wobec pełnej optywizmu postawy ufającego w Jahwe.

Gdy chodzi o kwestię literacką Ps 23, należy przyłączyć się do ogólnego zdania komentatorów zaliczających ten utwór do grupy psalmów ufnościowych.

5. PSALM 27

A. Tekst

1. Dawidowy.
Jahwe jest moim światłem i zbawieniem moim,
kogóż miałbym się lękać?
Jahwe jest ochroną mego życia,
kogóż miałbym się trwożyć?
2. Gdy nacierają przeciw mnie złościcy
aby pożreć moje ciało,
nieprzyjaciele i wrogowie moi
oni połkną się i upadną.
3. Choćby stanęło przeciw mnie wojsko,
nie ulęknie się moje serce;
choćby powstała przeciw mnie wojna —
nawet wtedy będę ufał.
4. O jedno proszę Jahwe,
tego poszukuję:
abym zamieszkał w domu Jahwe
przez wszystkie dni mojego życia,
aby oglądać łaskawość Jahwe,
i spoglądać na Jego świątynię.
5. Bo mnie ukryje w swym szałasie w dniu nieszczęścia ⁷⁴,
schowa mnie w ukryciu swego namiotu,
wyniesie mnie na skałę.
6. A teraz podnosi się ⁷⁵ moja głowa
nad nieprzyjaciółmi, którzy mnie otaczają ⁷⁶.
Złożę ofiary w Jego namiocie, ofiary radości,
będę śpiewał i grał dla Jahwe.
7. Słuchaj, Jahwe, głosu mego; wołam:
zmiłuj się nade mną i wysłuchaj mnie.
8. O Tobie mówi moje serce:
«szukajcie ⁷⁷ mego oblicza».
Oblicza Twego Jahwe, poszukuję.
9. Nie ukrywaj Swego oblicza przede mną.
Nie odtrącaj w gniewie swego sługi,
Tyś moją pomocą.
Nie odrzucaj i nie opuszczaj mnie,
Boże zbawienia mego;
10. Choćby ojciec mój i moja matka mnie opuścili,
to Jahwe mnie przyjmie.
11. Naucz mnie, Jahwe, Twojej drogi
i prowadź mnie ścieżką prostą,
ze względu na moich przeciwników.
12. Nie oddawaj mnie na upodobanie moich nieprzyjaciół,
ponieważ powstał przeciwko mnie świadkowie kłamliwi,
oraz ten, który dyszy przemocą.

⁷⁴ LXX dodaje końcówkę 1 os. l. poj.

⁷⁵ LXX: *hipsosen*; Hier: *exaltabit* = *jarim* — wyniósł.

⁷⁶ LXX: *ekiklosa* = *'asobbah* = otoczyłem.

⁷⁷ LXX: *edzetesen* = poszukiwał.

13. Wierzę, iż ujrzę dobra Jahwe
w ziemi żyjących.
14. Oczekuj Jahwe!
Bądź mocny i niech utwierdzi twe serce!
Oczekuj Jahwe!

Istnieje dużo kontrowersyjnych opinii na temat Ps 27, zwłaszcza co do jego jednolitości czy złożoności. Przeciwno jednolitości Ps 27 występowali: J. Olshausen⁷⁸, W. Wutz⁷⁹, B. Duhm⁸⁰, H. Gunkel⁸¹, L. Krinetzki⁸², A. Weiser⁸³, G. Castellino⁸⁴. Powyżsi komentatorzy dzielą Ps 27 na dwa odrębne utwory: 27, 1-6 oraz 27, 7-14. Zazwyczaj pierwszy utwór jest uważany za psalm ufnościowy, a drugi za lamentację.

Istnieją jednak poważne opinie przyjmujące, że Ps 27 jest jednolitym utworem. Ten pogląd reprezentują: H. Birkeland⁸⁵, S. Mowinkel⁸⁶, H. J. Franken⁸⁷, W. Beyerlin⁸⁸, H.-J. Kraus⁸⁹. W. Beyerlin wychodząc z założenia, że pewne psalmy powstały w związku z instytucją kultowego sądu Bożego uważa, że w Ps 27 zostało odzwierciedlone oczekiwanie na wyrok w takim sądzie, i to nie w jednej części, lecz w całości utworu, co przemawia za jego jednością⁹⁰.

Interesująca jest uwaga, którą zamieścił H. J. Franken omawiając Ps 27. Twierdzi, że gdyby nawet było prawdą, że Ps 27 został skomponowany z dwóch odrębnie istniejących pierwotnie utworów, to i tak „mielibyśmy tu do czynienia z pieśnią jako całością dopóty, dopóki nie możemy dowieść, że jej ułożenie było związane z jakimś błędem”⁹¹. Poza tym uważa wymieniony autor, że nie ma na tyle różnych elementów w obydwu częściach Ps 27, aby uważać je za różne, samodzielne utwory⁹². Niezależnie od tego, czy założenia W. Beyerlina dotyczące istnienia instytucji sądowej w kulcie i czy w związku z tą instytucją powstanie Ps 27 jest słuszne, ważne jest, że dostrzega on w tym utworze jedną myśl przewijającą się w całym psalmie, co świadczyłoby za jego jednością.

Ponadto specyficzna struktura Ps 27 oraz jego słownictwo przemawia za odrzuceniem tezy o złożoności utworu.

B. Budowa

Ps 27 posiada szczególną konstrukcję. Można wyróżnić w nim dwie części: I — w. 1—6; II — w. 7—14. Tego rodzaju budowę i relację jednej części do drugiej można by porównać do związku jaki zachodzi pomiędzy dwoma sty-

⁷⁸ J. Olshausen: *Die Psalmen*. Leipzig 1853 s. 137 nn.

⁷⁹ F. Wutz: *Die Psalmen*. München 1925.

⁸⁰ B. Duhm: *Die Psalmen*. Tübingen 1922 s. 111—113.

⁸¹ H. Gunkel, jw. s. 113—116.

⁸² L. Krinetzki: *Das Alte Testament*. Bd III. Freiburg 1968 s. 16—17.

⁸³ A. Weiser, jw. s. 165—169.

⁸⁴ G. Castellino, jw. s. 89.

⁸⁵ H. Birkeland: *Die Einheilichkeit von Ps 27*. ZAW 51(1933) s. 21.

⁸⁶ M. Mowinkel: *Psalmenstudien*. Bd. 1. Amsterdam 1961 s. 148 nn. *The Psalms in Israel's Worship*. Bd 2. Oxford 1962 s. 74, 76.

⁸⁷ H. J. Franken: *The Mystical Communion with Jhwh in the book of Psalms*. Leiden 1954 s. 82.

⁸⁸ W. Beyerlin: *Die Rettung der Bedrängten in den Feindpsalmen der Einzelnen auf institutionelle Zusammenhänge untersucht*. Göttingen 1970 s. 122 nn.

⁸⁹ H.-J. Kraus, jw. s. 223.

⁹⁰ W. Beyerlin, jw. s. 128.

⁹¹ H. J. Franken, jw. s. 82.

⁹² Tamże, s. 83.

chami wiersza, który w poezji nazywamy paralelizmem syntetycznym. W części I psalmu znajdują się takie elementy, które jako bardziej rozbudowane powtarzają się w części II, co ilustruje poniższy schemat:

część I (1—6):	część II (7—17):
1a; — wezwanie imienia Jahwe	— 7a;
1 — 3. 5; — wyznanie ufności	— 10. 13—14;
3a.c; — skarga	— 12b;
4; — prośba	— 7—9. 11—12a.

Pś 27 rozpoczyna się wyznaniem ufności (1—3), które stale przewija się w całym utworze (5. 10. 13—14). Jak to bywa w lamentacjach, na początku psalmu znajduje się słowo „Jahwe” z tym, że wiersz 1 nie rozpoczyna skargi, lecz wyznaniem ufności. Wołanie do Jahwe o ratunek znajduje się w w. 7. W rozpoczynającym Pś 27 wyznaniu ufności, a zwłaszcza w w. 3, można zauważyć pewne reminiscencje skargi: „Choćby stanęło przeciw mnie wojsko... choćby powstała przeciw mnie wojna...” po czym następuje prośba brzmiąca jako życzenie psalmisty (4). Po raz drugi, ale już bardziej zdecydowanie pojawia się skarga wraz z prośbą w w. 7—9. 11—12.

W zakończeniu części I znajduje się ślub zawierający obietnicę złożenia ofiary oraz wyśpiewania hymnu dziękczynnego dla Jahwe. Brak odpowiednika w części II. Ponieważ tego rodzaju obietnica dla Jahwe jest zawsze na końcu lamentacji, stąd powstały przypuszczenia, że wiersz 6 kończy samodzielny utwór, a wiersz 7 rozpoczyna nowy psalm. Wydaje się, że w. 6 można rozumieć jako odzwierciedlenie postawy psalmisty, który jest pewny, że Jahwe go wysłucha. Tego rodzaju pewność proszącego, jeżeli sąsiaduje bezpośrednio z prośbą (7-9) w lamentacji, ma skłonić Boga do rychlejszej interwencji. Za jednością utworu przemawia również wspólne słownictwo używane w obydwu częściach psalmu. O tak: w. 1: Jhwh... *jiš'ci* („Jahwe zbawieniem moim”), podobnie jak w. 9: *'ēlohē jiš'ci* („Boże, zbawienia mojego”).

W wierszu 2c oraz w w. 12a jest to samo wyrażenie na określenie nieprzyjaciela: *sar*, natomiast w w. 5a i w. 9a psalmista posługuje się tym samym czasownikiem *satar* — „ukryć”.

Również kryteria wewnętrzne nie dają wystarczających podstaw, aby sądzić, że część I Pś 27 jest psalmem ufnościowym, a część II lamentacją. Ufność zajmuje naczelne miejsce tak w jednej jak i drugiej części psalmu. Podobnie ton modlitewny zachował się nie tylko w tzw. części lamentacyjnej, ale istnieje też w części I. Psalmista bowiem zwraca się do Jahwe bezpośrednio przez „Ty” w w. 7—9 i 11—12. Natomiast odejście od tej formy spotyka się w obydwu częściach psalmu, a mianowicie w w. 1. 4—6. i 10. 13—14.

Powyższe racje skłaniają do wniosku, że Pś 27 należy traktować jako jednorodny utwór należący do grupy psalmów ufnościowych.

6. PSALM 41

A. Tekst

1. Kierownikowi chóru. Psalm. Dawidowy.
2. Szczęśliwy, kto pamięta o biednym⁹³,
w dniu nieszczęścia uwolni go Jahwe.

⁹³ LXX dodaje: *kai peneta* = *w^eebjōn*.

3. Jahwe⁹⁴ go ustrzeże i zachowa przy życiu,
uszczęśliwi na ziemi
i nie odda go na pastwę jego nieprzyjaciół.
4. Jahwe go wesprze na łożu boleści,
całe jego postanie przemieni w jego chorobie.
5. Ja mówię: Jahwe, zmiłuj się nade mną,
uzdrów mnie, ponieważ zgrzeszyłem Tobie.
6. Nieprzyjaciele moi mówią źle o mnie⁹⁵:
«Kiedyż umrze i zaginie jego imię»?
7. A jeśli ktoś przychodzi aby odwiedzić,
prawi kłamstwo,
jego serce zło w sobie gromadzi,
wychodzi na zewnątrz, rozpowiada.
8. Razem przeciw mnie knują wszyscy, którzy mnie nienawidzą,
wymyślają złośliwość przeciw mnie.
9. «Zaraza złośliwa go dotknęła,
a ten, który się położył, już się nie dźwignie».
10. Nawet człowiek mego pokoju⁹⁶, któremu zufałem,
który jadł mój chleb,
podniósł na mnie piętę⁹⁷.
11. Lecz Ty, Panie, zmiłuj się nade mną
i podźwignij mnie,
abym im odpłacił.
12. Przez to poznam, że jesteś mi życzliwy,
gdy mój nieprzyjaciół nie będzie się weselił ze mnie.
13. Wesprzesz mnie dla prawości mojej,
i postawisz przed swym obliczem na wieki.
14. Błogosławiony Jahwe, Bóg Izraela od wieku
aż po wiek. Amen. Amen.

B. Budowa

Utwór składa się z trzech części: I w. 2—4 — życzenie szczęścia w formie pouczających sentencji; II w. 5—11 — lamentacja jednostki; III w. 12—13 — wspaniały rezultat wysłuchania. Wiersz 14 należy uważać nie tyle za zakończenie samego Ps 41, lecz raczej za doksologię kończącą zbiór Psalmów Dawidowych (Ps 3—41).

Najbardziej zwarty fragment Ps 41 stanowi część II, w której można wyróżnić niemal wszystkie elementy właściwe lamentacji. Wiersz 5 rozpoczyna się wołaniem: *'ani'amarti Jhwh honneni* — („ja mówię: Jahwe, zmiłuj się nade mną”). To wprowadzenie w lamentację łączy się z prośbą o uzdrowienie: „...uzdrów mnie, ponieważ zgrzeszyłem Tobie” (5b). Wiersze 5—10 zawierają skargę przeciwko nieprzyjaciółom. Lamentacja kończy się wierszem 11, w którym pojawia się po raz drugi prośba o zmiłowanie, przechodząca w implekację (11b).

O charakterze literackim całego Ps 41 nie decyduje jednak sama jego część II, ani nawet część III, którą można by uważać za szczególny rodzaj wyznania ufności, lecz część I, której cechą charakterystyczną jest życzenie szczęścia. Wskazuje na to rozpoczęcie wiersza 2 przez *'ašrē*⁹⁸. Tymczasem życzenie szczęścia jest najchętniej stosowane w dydaktycznych sentencjach

⁹⁴ Niektóre komentarze z racji metrum opuszczają *Jahwe*, uważając jego wprowadzenie za dittografię. Por. H.-J. Kraus, jw. s. 311.

⁹⁵ TM: *l*. BHS uważając to za haplografię zaleca czytać: *‘alaj*.

⁹⁶ „Człowiek pokoju”, tj. przyjaciel.

⁹⁷ TM: *‘alaj ‘aqeb*; Sy: *‘tnkl ‘lj* = *‘alj ‘aqb* = „przeciwko mnie kłamać”; BHS prop.: *w^caqab*, uważając *‘lj* za dittografię.

⁹⁸ Por. H. Schmidt: Grösse und Glückwünsche im Psalter. *Theologische Studien und Kritiken* 103(1931) s. 141—150.

Psalmów dziękczynnych⁹⁹. To stanowi podstawę do twierdzenia, że Ps 41 należy do gatunku psalmów dziękczynnych jednostki. Lamentacja umieszczona w tym utworze nie jest jego głównym tematem, lecz tylko jednym z motywów podkreślających główną myśl psalmu — dziękczynienie.

7. PSALM 62

A. Tekst

1. Kierownikowi chóru. Jedutuna. Psalm. Dawidowy.
2. Tylko w Bogu jestem spokojny¹⁰⁰,
od Niego pochodzi moje zbawienie.
3. Tylko On jest moją skałą i ocaleniem,
On twierdzą moją, więc się nie zachwieję więcej.
4. Jak długo będziecie myśleć o zamachu na człowieka
wy wszyscy, którzy atakujecie¹⁰¹ jak ścianę nachyloną,
jak mur, który się wali¹⁰².
5. Tylko oszustwa planują aby zwieść, miłują kłamstwo.
Swymi ustami błogosławią,
a w swoich wnętrzach przeklinają. Selah.
6. Tylko w Bogu uspokój się, duszo moja,
Ponieważ od niego pochodzi moja nadzieja.
7. Tylko On jest moją skałą i ocaleniem,
On twierdzą moją, więc się nie zachwieję.
8. U Boga zbawienie moje i moja chwała,
skała mego ratunku; schronienie moje jest w Bogu.
9. Jemu zaufajcie, całe zgromadzenie¹⁰³ ludu,
przed Nim wylejcie wasze serca;
Bóg jest schronieniem dla nas. Selah.
10. Tylko technieniem są synowie ludzcy,
kłamstwem — synowie mężów.
Na wagach, gdy oni się wzniosą¹⁰⁴ — (lżejsi) wszyscy niż technienie.
11. Nie ufajcie w przemoc,
ani w rabunku nie pokładajcie nadziei,
(do) bogactwa, choćby wzrastało, nie przywiązujcie serca.
12. Jeden raz przemówił Bóg, dwa razy usłyszałem,
że potęga jest u Boga,
13. i Twoja, Panie, łaskawość,
ponieważ Ty odmierzasz człowiekowi to, na co zasłużył.

⁹⁹ Por. H.-J. Kraus, jw. s. 312.

¹⁰⁰ TM: *dûmijjah*; H. Gunkel, jw. s. 264 proponuje: *dômijjah*. Powołuje się w tym względzie na lekcję Syp. Tego samego zdania jest G. Castellino, jw. s. 876 oraz BHS.

¹⁰¹ TM: *t'rass'hû* od *rasah* — zabijać, mordować. B. Duhm, jw. s. 240 i G. Castellino, jw. s. 877 proponują wprowadzenie poprawki na *tisr'hû* (od: *srh* — „krzyczeć”). H. Gunkel, jw. s. 264 a za nim H.-J. Kraus, jw. s. 435 umieszczają zamiast *t'rass'hû*, *tarûsû* (od *rûs* — „podbiec”, „szturmować”), co wydaje się być uzasadnione.

¹⁰² TM: *gader hadd'hûjah* należy czytać: *gaderah d'hûjah*. Por. H. Gunkel, jw. s. 264. E. Podechard: *Le Psautier I. Psaumes 1—75* (Bibliothèque de la Faculté Catholique et Théologique). Lyon 1949 s. 247. G. Castellino, jw. s. 877.

¹⁰³ TM: *b'kol-^cet* = w każdym czasie; LXX: *pasa synagoge* — całe zgromadzenie ludu (= *kol-^cadat*); Vg: *omnis congregatio*. Lekcja LXX jest na ogół przyjmowana przez krytyków. Za jej przyjęciem przemawia fakt, że w TM słowo *am* umieszczone jest po raz pierwszy bez bliższego określenia, a także bez rodzajnika.

¹⁰⁴ TM: *la^calôt*. LXX w tym miejscu posiada: *lou adikesai* = *la^côlôt* = „dla nieprawości”. R. Gunkel, jw. s. 265 proponuje: *me^caleh* = (lżejsze) niż liście. Ponieważ w tekście jest mowa o wagach, które wykażą brak znaczenia (lekkość), stąd mimo trudności w przekładzie, lekcja TM jest właściwa.

B. Budowa

Cechą charakterystyczną konstrukcji Ps 62 jest często zmieniający się adresat. Podmiot psalmu, występujący jak zwykle w tego rodzaju utworach w 1 os. l. poj. kieruje się ku odbiorcom, których można określić przy pomocy następujących zaimków:

„ja”	— w. 2—3. 6—8. 12;
„ty”	— w. 13;
„on”	— w. 3—4. 6—9. 12—13;
„iny”	— w. 9;
„wy”	— w. 4. 9. 11;
„oni”	— w. 5. 10.

Jeżeli chodzi o tych, którzy kryją się za tymi zaimkami, to adresatem psalmisty jest on sam („ja”), Bóg („ty”), („On”), jakiś bliżej nieokreślony człowiek („on”), „zgromadzenie ludu” („wy”), nieprzyjaciele („wy”, „oni”), autor psalmu wraz z narodem („my”). Ta częsta zmiana podmiotu i adresatów była przyczyną, że niektórzy egzegeci uważali Ps 62 za kompilację złożoną przynajmniej z dwóch utworów¹⁰⁵. Pierwsza część (4—8) miałaby tworzyć pieśń ufnosci, druga natomiast (9—13) tworzyłaby psalm o charakterze dydaktycznym. Inną podstawą do akcentowania pewnej odrębności części pierwszej psalmu (2—7) byłoby istnienie w tym fragmencie refrenu (2—3 i 6—7)¹⁰⁶. Wydaje się, że powyższe przypuszczenia nie są słuszne, gdyż rzekomy refren jest wyznaniem ufnosci, które może się kilkakrotnie powtarzać w lamentacji. Trzeba ponadto zauważyć, że pomiędzy wierszami: 2—3 a 6—7 istnieją pewne różnice. Gdyby rzeczywiście w. 9—13 tworzyły odrębną część, to wówczas zachęcenie do ufnosci *bihû bô* (9) — „zaufajcie Jemu”, byłoby zwrotem niezrozumiałym. Zaimek *bô* — „Jemu” posiada pełne znaczenie tylko wówczas, gdy się pamięta o wyznaniu ufnosci w Boga z w. 2—3 i 6—8. Również w. 10 poprzez określenie synów ludzkich „kłamstwem”, posiada silne związki z w. 5, gdzie psalmista mówi, że nieprzyjaciele „umiłowali kłamstwo”. Biorąc powyższe racje pod uwagę, można stwierdzić, że Ps 62 należy traktować jako jedną, zwartą całość. Poszczególne elementy są połączone w jedno dominującą w Psalmie ideą, jaką jest ufnosc.

Psalm 62 składa się z czterech części: I. w. 2—3 wyznanie ufnosci odgrywające rolę wstępu; II. w. 4—8 skarga na nieprzyjaciół (4—5) wraz z utwierdzeniem się w ufnosci; III. w. 9—11 nauka o prawdziwej i fałszywej ufnosci skierowana do ludu. Część ta zawiera również ocenę tych, którzy Bogu nie ufają. Widać w tym fragmencie wpływ utworów dydaktycznych; IV. w. 12—13 zakończenie w formie przysłowia mądrościowego, które pełni rolę uzasadnienia nauki psalmu.

Przedstawiona powyżej budowa Ps 62 wskazuje na poważne odejście utworu od wzorów klasycznej lamentacji. To, co pozwala zaliczyć ten psalm do lamentacji, to skarga na nieprzyjaciół (4—5), wyznanie ufnosci (2—3. 6—8) oraz pewien ślad prośby w zakończeniu zachowującym bezpośredni sposób zwracania się do Boga przez „Ty”: „...Twoja, Panie, łaskawość, ponieważ Ty odmierzasz człowiekowi to, na co zasłużył” (13). Odejście od formy modlitewnej w pozostałej części psalmu, a także wprowadzenie elementów dydaktycznych i mądrościowych służy zaakcentowaniu ufnosci psalmisty. Wysuwający

¹⁰⁵ H. Gunkel, jw. s. 263.

¹⁰⁶ G. Castellino, jw. s. 288.

się na pierwszy plan motyw ufności pozwala zaliczyć Ps 62 do grupy psalmów ufnościowych.

8. PSALM 121

A. Tekst

1. Pieśń wstępowań.
Podnoszę moje oczy ku góróm:
skąd przyjdzie mi pomoc?
2. Moja pomoc od Jahwe,
który uczynił niebo i ziemię.
3. Nie pozwoli, aby się zachwiała twoja noga,
nie zdrzemnie się ten, który cię strzeże.
4. Oto nie zdrzemnie się, ani nie zaśnie
Ten, który strzeże Izraela.
5. Jahwe jest twoim stróżem,
Jahwe jest twoim cieniem po twej prawej ręce.
6. Za dnia nie będzie cię razić słońce,
ani księżyc w nocy.
7. Jahwe ustrzeże cię od wszelkiego zła,
będzie strzegł twojej duszy.
8. Jahwe będzie strzegł twego wyjścia i przyjscia,
teraz i na wieki.

B. Budowa

Biorąc pod uwagę adresata psalmu, utwór dzieli się na dwie części: I. w. 1—2 adresatem jest „ja”; II. w. 3—8 adresatem jest „ty”.

Można by się zastanawiać, czy podmiot psalmu jest ten sam tak w pierwszej, jak i drugiej części utworu, czy może Ps 121 był modlitwą dialogowaną, a jeżeli tak, to gdzie i przez kogo była odmawiana¹⁰⁷. Odpowiedzi na powyższe pytania dostarczyłyby materiału do określenia przynależności gatunkowej Ps 121. Nie wchodząc w dalsze szczegóły można stwierdzić, że powyższy utwór nie posiada w swej strukturze elementów, dzięki którym można by go zaliczyć do gatunku lamentacji. Pamiętając, że nie wiadomo, czy podmiotem psalmu jest jednostka czy naród (w. 4), nie można doszukać się śladu skargi czy prośby. Ps 121 nie wykazuje również żadnych cech właściwych modlitwie błagalnej. Sama nauka o ufności nie stanowi wystarczającej podstawy, aby Ps 121 zaliczyć do grupy psalmów ufnościowych należących do gatunku lamentacji.

9. PSALM 131

A. Tekst

1. Pieśń wstępowań. Dawida.
Jahwe, nie pyszni się moje serce,
i nie wynoszą się moje oczy;
ani nie ubiegam się za wielkimi rzeczami
i co zbyt cudowne dla mnie.
2. Zaiste, ucieszyłem i uspokoiłem moją duszę,
jak dziecko u swej matki,
jak dziecko¹⁰⁸ u mnie moja dusza.
3. Ufaj Izraelu w Jahwe
teraz i na wieki.

¹⁰⁷ Por. H.-J. Kraus, jw. s. 832 nn.

¹⁰⁸ H.-J. Kraus, jw. s. 874, proponuje zamianę *kaggamul* na *tiggamel* = „została uciszona”.

B. Budowa

Ps 131 zgodnie przez komentatorów jest uważany za najpiękniejszy przykład pełnej ufności modlitwy. H. Gunkel uważa ten psalm za stojący bardzo blisko wzorom lamentacji¹⁰⁹. Ps 131 rozpoczyna się wezwaniem Jahwe. Niemal cała pieśń zachowała formę modlitwy zwracając się do Jahwe przez 2 os. l. poj. Skarga i prośba zostały odsunięte na dalszy plan wobec wielkiej ufności, która jako wezwanie do narodu zamyka psalm. Ps 131 należy do psalmów ufnościowych.

10. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GRUPY PSALMÓW UFNOSCIOWYCH

Dzięki przeprowadzonej analizie literackiej, można było spośród dyskusyjnej grupy psalmów wyłączyć te, które tworzą zespół psalmów ufnościowych. Są to psalmy: 4; 11; 16; 23; 27; 62; 131. Porównanie ich budowy ze strukturą lamentacji uwydatniło tendencję zmierzającą do powolnego wyodrębniania się powyższych psalmów z lamentacji indywidualnych. H. Gunkel próbował zestawiać psalmy ufnościowe według stopnia odejścia ich od swej pierwotnej formy¹¹⁰. Według niego, najbliższej lamentacji stoi Ps 16, gdzie zachowała się forma modlitwy niemal w całym psalmie. Ale znamienne jest, że zaczyna się pojawiać inna forma wypowiedzi o Jahwe, mianowicie przez „On” (5). Motyw ufności zajmuje bardzo dużo miejsca (2—10). Najbliżej Ps 16 stoi Ps 131 również dzięki temu, że zachowuje formę modlitwy.

Pozostałe psalmy ufnościowe odchodzą coraz bardziej od właściwej lamentacji formy modlitwy. Są to w kolejności psalmy: 11; 27; 62; 23; i wreszcie Ps 4, który według H. Gunkela oddalił się najdalej od pierwotnego gatunku¹¹¹. To odejście jednak nie jest tak dalekie, aby można mówić o nowym gatunku. Jest to raczej ewolucja w ramach samego gatunku lamentacji jednostki¹¹².

Odejście psalmów ufnościowych od formy lamentacyjnej objawia się nie tylko na wysuwaniu na plan pierwszy motywu ufnościowego, który przez to staje się tematem utworu, ani też na samym porzucaniu formy modlitewnej, ale również przez wprowadzanie nowych elementów do psalmu. Także formy właściwe lamentacji są ujmowane z większą swobodą. Psalmiści uzyskują przez te modyfikacje formy styl bardziej żywy. Np., jeżeli chodzi o skargę, autorzy psalmów ufnościowych nie ograniczają się tylko do przedstawienia swojej sytuacji w formie niecierpliwego pytania¹¹³, ale usiłują obraz przeciwnika przedstawić bardziej plastycznie. W tym celu do skargi są włączane słowa nieprzyjaciół jako świadectwo ich złego postępowania wobec Jahwe (por. Ps 4,7). W psalmach ufnościowych pojawiają się słowa napomnienia. Może to być napomnienie bądź to samego siebie (Ps 27,14), bądź to skierowane do narodu (Ps 4,4-6; 62,9; 131,3). Te pouczenia nabierają charakteru sentencji mądrościowych.

Wszystkie te nowe elementy lub modyfikacje starych służą zawsze jednemu celowi: bardziej uwydatnić główny temat, tzn. ufnosć psalmisty.

¹⁰⁹ H. Gunkel - J. Begrich, jw. s. 255.

¹¹⁰ Tamże, s. 255.

¹¹¹ Tamże, s. 256.

¹¹² Por. I rozdział niniejszego artykułu.

¹¹³ Por. Ps 13,1—3; 22,2; 52,2; 58,2.

III. STRUKTURA LITERACKA WYZNAŃ UFNOŚCIOWYCH

Wyznanie ufnościowe należy do części składowych lamentacji. Zasadniczo występuje ono pod koniec osnowy w części prośb i życzeń. Niekiedy motyw ufności może pojawiać się także w wprowadzeniu¹¹⁴. W psalmach ufnościowych, gdzie ufność jest dominantą panującego w nich nastroju, wyznanie ufności jest mocno rozbudowane. Znajduje się więc ono w części głównej — jak w klasycznych lamentacjach — ale oprócz tego również na samym początku utworu albo w jego zakończeniu. Wydaje się, że wyznanie ufności co do swego miejsca w utworze nie odznacza się taką stałością jak jego budowa literacka. Poniżej przeprowadzona analiza literacka poszczególnych wyznań ufnościowych będzie miała na celu ustalenie, jakie formy przybiera najczęściej to wyznanie oraz jakie słowa stanowią bazę w konstrukcji odpowiednich form.

1. WYZNANIA UFNOŚCI W POSZCZEGÓLNYCH PSALMACH

A. Psalm 4

- w. 4. *ūde'ū kī hiṣlah Jhwh hasdō lī*
Jhwh jīšma' beqare'ī 'elaṣw.
 (Wiedzieć, iż Jahwe nadzwyczajną uczynił mi łaskę;
 Jahwe wysłucha mojego wołania ku Niemu).
- w. 9. *b'ešalōm jahdaw 'ēšk' bah we'išan*
kī'attah Jhwh l'badad labetah.
 (W spokoju jednocześnie kładę się i zasypiam,
 ponieważ Ty jedynie, Jahwe, pozwalasz mi mieszkać bezpiecznie).

B. Psalm 11

- w. 1a. *baJhwh hasitī*
 (U Jahwe się chronię...),
- w. 7. *kī sadiq Jhwh s'daqōt 'aheb*
jašar jehēzū panajw.
 (Ponieważ Jahwe jest sprawiedliwy, kocha sprawiedliwość, sprawiedliwi zobaczą Jego oblicze).

C. Psalm 16

- w. 1. *šomrenī 'el kī-hasitī bak.*
 (Strzeż mnie Boże, ponieważ chronię się u Ciebie).
- w. 5. *Jhwh m'nat-helqī we'kōsī*
'attah tōmīk gōraṣ.
 (Jahwe jest częścią mego dziedzictwa
 i kielicha mego,
 Ty sprawiasz, że mój los jest bezpieczny).
- w. 8. *šiwitī Jhwh l'negdī tamīd*
kī mīmīnī ba-'emmōt.
 (Zawsze stawiam sobie Jahwe przed oczyma;
 gdy On jest po mojej prawicy, nie zachwieję się).
- w. 9. *laken šamah libbī wajjaḡel k'bodī*
'af-bešari jīškon labetah.
 (Dlatego cieszy się moje serce
 i dusza moja się raduje,
 bo nawet moje ciało będzie mieszkać bezpiecznie).

¹¹⁴ Por. H.-J. Kraus, jw. s. XLVI.

D. Psalm 23

- w. 1. *Jhwh ro'î lo' 'ehsar*
(Jahwe jest moim pasterzem,
niczego mi nie brakuje).
- w. 4. *gam kî-'elek b'eġe' salmawet*
lo-'îra ra'.
(Choćbym kroczył ciemną doliną,
nie będę się bał zła).
- w. 6. *'ak tōb wahesed jird'fûnî kol j'emē hajjaj.*
w'šabtî bebēt-Jhwh l'orek jamîm.
(Zaiste, dobroć i miłosierdzie pójdą za mną
przez wszystkie dni mojego życia.
I będę mieszkał w domu Jahwe,
przez długie dni).

E. Psalm 27

- w. 1. *Jhwh 'ōrî w'ejiš'î mimmi 'îra*
Jhwh ma'ōz-hajjaj
mimmî 'efhad.
(Jahwe jest moim światłem i zbawieniem moim;
kogóż miałbym się lękać?
Jahwe jest ochroną mego życia;
kogóż miałbym się trwożyć?)
- w. 2. *biq'rob 'alaj m're'im*
le'ēkol 'et-b'ešarî
saraj w'oje'baġ lî
hemmah košlû w'nafalû.
(Gdy nacierają przeciw mnie złościcy
aby pożreć moje ciało,
nieprzyjaciele i wrogowie moi —
oni potkną się i upadną.
- w. 3. *'im-tahaneh 'alaj mahaneh*
lo-'ijra' libbî
im-taqûm 'alaj milhamah
b'zo't 'anî bôteah.
(Choćby stanęło przeciw mnie wojsko,
nie ulęknie się moje serce;
choćby powstała przeciw mnie wojna,
nawet wtedy będę ufał.
- w. 5. *kî jisp'enēnî b'sukkoḥ b'jôm ra'ah*
jastirenî b'seter 'ahalô
b'sûr j'erōmmenî.
(Bo mnie ukryje w swym szałasie w dniu nieszczęścia,
schowa mnie w ukryciu swego namiotu,
wyniesie mnie na skałę.).
- w. 10. *kî-'abî w'immi 'azabûnî*
waJhwh ja'asfenî.
(Choćby ojciec mój i moja matka mnie opuścili, to Jahwe mnie przyjmie).
- w. 13. *lûle' he'ēmantî lir'e'ôt b'tûb-Jhwh*
b'e'eres hajjîm.
(Wierze, iż ujrzę dobra Jahwe w ziemi żyjących).
- w. 14. *qawweh 'et-Jhwh hazaq w'ja ames libbeka*
w'qawweh 'et-Jhwh.
(Oczekuj Jahwe!
Bądź mocny i niech utwierdzi twe serce,
oczekuj Jahwe!).

F. Psalm 62

- w. 2. *'ak 'el-ēlohîm dômijjah nafši*
mimmennû j'ešû'atî
(Tylko w Bogu jestem spokojny,

Od Niego pochodzi moje zbawienie).

- w. 3. 'ak-hu' sūrwijšū'atī
mišgabbī lo'-'emmōt rabbah.
(Tylko On jest moją skałą i ocaleniem,
On twierdzą moją, więc się nie zachwieję więcej).
- w. 6. 'ak le'lohīm dōmmī nafši
kī-mimmennū tiqwatī.
(Tylko w Bogu uspokój się, duszo moja,
Ponieważ od Niego pochodzi moja nadzieja).
- w. 7. 'ak-hu' sūri wijšū'atī
mišgabbī lo'-'emmōt.
(Tylko On jest moją skałą i ocaleniem,
On twierdzą moją, więc się nie zachwieję).
- w. 8. 'al-'ēlohīm jišē ūk'ebōdī
sūr-'uzzi ūmahši be'lohīm.
(U Boga zbawienie moje i moja chwała,
skała mego ratunku i schronienie moje jest w Bogu).
- w. 9. bithū bō kol-'adat 'am
šifkū-'fanaḵw l'babkem
'elohīm mahaseh-šanū.
(Jemu zaufajcie, całe zgromadzenie ludu,
przed Nim wylejcie wasze serca;
Bóg jest schronieniem dla nas).

G. Psalm 131

- w. 2. 'im-lō' šiwwitī w'edōmamti nafši
k'gamul 'alē 'immō
kaggamul 'alaj nafši.
(Zaiste, uciszyłem i uspokoiłem moją duszę,
jak dziecko u swej matki,
jak dziecko u mnie moja dusza).
- w. 3. jahel jišra'el 'et-Jhwh
me'attah w'ad-'ōlam.
(Ufaj Izraelu w Jahwe
teraz i na wieki).

Powyższe zestawienie wyznań ufnościowych pozwala zaobserwować pewną prawidłowość. Każdy psalm posiadający mniej lub bardziej rozbudowane wyznanie ufności posiada co najmniej jedno, krótkie zdanie streszczające w sobie całą treść tego wyznania. Widać to na przykładzie Ps 11. W tym psalmie do wyznania ufności należy w. 1 oraz w. 7, a zwłaszcza jego ostatni fragment: „sprawiedliwi zobaczą Jego oblicze”. Wyznanie z w. 1: „U Jahwe się chronię...” jest pozbawione jakiegokolwiek komentarza co do motywu tego schronienia. Natomiast wyznanie ufności z w. 7 powołuje się na sprawiedliwość Jahwe oraz ufającego. Wyznanie ufności w w. 1 mające charakter ogólny, zostało w tym wypadku w w. 7 obdarzone komentarzem przez wskazanie na jeden z motywów ufności.

2. FORMUŁY UFNOŚCIOWE

Aby poznać naturę poszczególnych wyznań ufnościowych, wskazać na ich ewentualne pochodzenie czy zależności, należy brać pod uwagę te wyznania, które mają charakter formuł ogólnych, dominujących w danym utworze. Są one następujące w poszczególnych psalmach:

- 4,4: Jhwh jišma' b'qar'e'i (Jahwe wysłucha mego wołania ku Niemu);
4,9: Jahwh l'badad labetah tōšibenī (ponieważ Ty jedynie, Jahwe, pozwól mi mieszkać bezpiecznie);
11,1: baJhwh hasiti (u Jahwe się chronię);
16,1: kī-hasiti bak (ponieważ chronię się u Ciebie);

16,5: 'attah tōmīk gōrali (Ty sprawiasz, że mój los jest bezpieczny);
 16,9: 'af-bēšari jīškon labetah (bo nawet moje ciało będzie mieszkać bezpiecznie);
 23,6: wēšabtī bēbēt-Jhwh (i będę mieszkał w domu Jahwe);
 27,3: bēzo't 'anī bōteah (nawet wtedy będę ufał);
 27,14a: qawweh 'el-Jhwh (oczekuj Jahwe);
 27,14b: wēqawweh 'el-Jhwh (i oczekuj Jahwe);
 62,8: āmahšī be'lohīm (i schronienie moje jest w Bogu);
 62,9a: bithū bō (Jemu zaufajcie);
 62,9b: 'ēlohīm mahaseh-lanū (Bóg jest schronieniem dla nas);
 131,3: jahel jīšra'el 'el-Jhwh (Ufaj Izraelu w Jahwe).

Jak widać z powyższego zestawienia, wyznanie ufności zawsze odnosi się do Jahwe. Tym, który wyznaje swoją ufność, najczęściej jest podmiot liryczny¹¹⁵, rzadziej natomiast bliżej nieokreśleni adresaci Psalmu¹¹⁶. Forma wyznania ufności jest dość zróżnicowana. Brzmi więc ono pozytywnie¹¹⁷, bądź negatywnie¹¹⁸; jako wezwanie do narodu (Ps 62,9a; 131,3), czy też jako utwierdzenie się w ufności wyrażonym w trybie rozkazującym (Ps 27,14; 62,6). Warto zwrócić uwagę na słowa, które są istotne w konstrukcji każdej formuły ufnościowej. Są to w kolejności psalmów:

4,4: šm ^e	27,3: bth
4,9: bth	27,14a: qwh
11,1: hsh	27,14b: qwh
16,1: hsh	62,8: hsh
16,5: tmk	62,9a: bth
16,9: škn; bth	62,9b: hsh
23,6: jšb	131,3: jhl

Najczęściej powtarza się rdzeń *bth* (4×), *hsh* (4×) oraz *qwh* (2×). Każdy z pozostałych rdzeni występuje tylko jeden raz. Formuły ufnościowe oparte na słowach zbudowanych z tego samego rdzenia można sprowadzić do jednej grupy. Stąd do grupy I ze rdzeniem *qwh* należą formuły z Ps 27,14a i 14b. Do tej samej grupy należy formuła z Ps 131,3 oparta na rdzeniu *jhl* ponieważ *jhl* jest synonimem *qwh*¹¹⁹. Do grupy II zawierającej formuły oparte na słowach pochodzących od rdzenia *bth* należą Ps 4,9; 16,9. Ponadto należy tutaj włączyć formułę z Ps 23,6 opartą na rdzeniu *jšb*. Na taką możliwość wskazuje połączenie synonimicznego do *jšb* słowa *škn* ze słowem utworzonym od *bth* w Ps 16,9. Natomiast do grupy III należą formuły z rdzeniem *hsh*: Ps 11,1; 62,8.9.

Jeżeli chodzi o pozostałe formuły, mianowicie: Ps 4,4; 16,1; 16,5; 27,3 i 62,9a, to pierwsze trzy należy włączyć do grupy II. Formuły ufnościowe z Ps 4,4 i 4,9 pomimo różnego brzmienia, oddają tę samą myśl psalmu, którą jest ufne wyznanie, iż Jahwe wysłucha lamentującego i udzieli mu bezpiecznego mieszkania. Podobnie w wypadku Ps 16, formuły: „Ty sprawiasz, że mój los jest bezpieczny” (5), oraz: „ponieważ chronię się u Ciebie” (1) podporządkowane są formule z w. 9: „...moje ciało będzie mieszkać bezpiecznie”. Również formuły ufnościowe z Ps 27,3 jak i z Ps 62,9a należy omawiać w kontekście odpowiednich psalmów, a więc w grupie I dla Ps 27,3 i w grupie III dla Ps 62,9a.

¹¹⁵ Ps 4,4.9; 11,1; 16,1.5.9; 23,6; 27,3.14; 62,8.

¹¹⁶ Ps 62,9a; 131,3.

¹¹⁷ Ps 4,4.9; 11,1.7; 16,1.5.9; 23,6; 27,3.5.10.13; 62,2.8.9b; 131,2.

¹¹⁸ Ps 16,8; 23,1.4; 27,1.3a; 62,3.7.

¹¹⁹ C. Westermann: *jhl* — warten. W: Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament. Bd. I. Hgb. E. Jenni - C. Westermann. München 1971 kol. 727.

Ostateczny podział poszczególnych formuł ufnościowych według odpowiednich grup wygląda następująco:

- I. Ps 27,14a: *qawweh 'el-Jhwh* — (oczekuj Jahwe);
 14b: *w'qawweh 'el-Jhwh* — (i oczekuj Jahwe);
 131,3: *jahel jiśru'el 'el-Jhwh* — (ufaj Izraelu w Jahwe).

Ponadto należy tutaj:

- Ps 27,3: *b'zo't 'anî bôteah* — (nawet wtedy będę ufał).

II. Ps 4,9: *Jhwh l'badad labetah* — (ponieważ Ty jedynie, Jahwe, pozwalasz mi mieszkać bezpiecznie);

- 16,5: *'attah tômik gôra'ti* — (Ty sprawiasz, że mój los jest bezpieczny);
 16,9: *'af-b'šari jiškon labetah* — (bo nawet moje ciało będzie mieszkać bezpiecznie);
 23,6: *w'šabtî b'bet-Jhwh* — (będę mieszkał w domu Jahwe).

Ponadto należą do tej grupy:

- Ps 4,4: *Jhwh jišma' beqar'î* — (Jahwe wysłucha mojego wołania ku Niemu);

- 16,1: *kî-hasîti bak* — (ponieważ chronię się u Ciebie).

- III. Ps 11,1: *baJhwh hasîti* — (u Jahwe się chronię);
 62,8: *ûmahšî be'lohîm* — (i schronienie moje jest w Bogu);
 62,9b: *'ēlohîm mahaseh-lanû* — (Bóg jest schronieniem dla nas).

Do powyższych należy dołączyć:

- Ps 62,9a: *bithû bô* — (Jemu zaufajcie).

Każda z powyższych grup formuł ufnościowych może być przedmiotem analizy filologicznej i egzegetycznej.

ZAKOŃCZENIE

Wyznania ufnościowe są integralną częścią psalmów lamentacyjnych. Ponieważ teoria o gatunkach literackich Psalterza zakłada stałość pewnych form literackich, dlatego zamiast analizować wyznania ufności w każdej lamentacji z osobna, można było ograniczyć się do rozpracowania utworów najbardziej typowych w tym względzie. W najbardziej pełnej i rozbudowanej postaci zawierają wyznania ufności tzw. psalmy ufnościowe. Ponieważ istniały wątpliwości co do ich przynależności gatunkowej, dlatego w rozdziale I przeprowadzono analizę porównawczą Ps 142 i Ps 4, tzn. typowej lamentacji jednostki oraz psalmu ufnościowego. Okazało się, że nie można w tym wypadku mówić o dwóch odrębnych gatunkach, lecz tylko o grupie psalmów ufnościowych wchodzących w skład gatunku lamentacji jednostki. Z kolei spośród kilku psalmów (Ps 3; 11; 16; 23; 27; 41; 62; 121; 131) wyodrębniono grupę psalmów ufnościowych: Ps 4; 11; 16; 23; 27; 62; 131 (rozdział II). Te psalmy posiadają wiele cech wspólnych. Przede wszystkim łączy je podobny schemat, zwłaszcza jeżeli chodzi o ich strukturę literacką. W każdym z nich można wyróżnić wstępne wołanie do Jahwe, skargę, prośbę, wyznanie ufności. Szczególnie charakterystyczna jest rola wyznania ufności w omawianej grupie psalmów. O ile lamentacje ogólnie biorąc kładą szczególny nacisk na skargę i prośbę, to psalmy ufnościowe posiadają bardzo szeroko rozbudowane wyznanie ufności. W związku z powyższym następuje w psalmach ufnościowych również przesunięcie akcentu z treści lamentacyjnej w kierunku prośby przesyconej głęboką ufnością w Boga, który z pewnością przybędzie na ratunek. Psalmy: 4; 11; 16; 23; 27; 62; 131 zostały więc uznane jako grupa reprezentatywna pod względem nauki o ufności dla całego gatunku lamentacji jednostki.

Na dalszym etapie wzięto jako przedmiot badań same wyznania ufności zawarte w wyżej wymienionych Psalmach (rozdział III). Badając strukturę literacką wyznań ufnościowych okazało się, że odznaczają się one pewnymi stałymi cechami. Owe pokrewieństwo nie sprowadza się tylko do wspólnoty treści, którą jest ufność, ale rozciąga się ono również na ich stronę formalną. Wyznania ufności w badanych psalmach zbudowane są w oparciu o specyficzne słownictwo i tworzą bardziej lub mniej rozbudowane, powtarzające się zwroty. Można mówić o istnieniu w omawianych psalmach kilku formuł ufnościowych, które sprowadzają się do trzech zasadniczych: 1. *qawweh (jahel)* 'el-Jhwh — „oczekuj Jahwe”; 2. *kî 'attah Jhwh labetah tôšibenî* — „Ty, Jahwe, pozwalasz mi mieszkać bezpiecznie”; 3. *mašî be'lohîm* — „chronię się u Jahwe”. Powyższe formuły ufnościowe mogą służyć jako punkt wyjścia dla dalszych badań nad ich pochodzeniem oraz ich teologiczną treścią.

DAS PROBLEM DER VERTRAUENSBEKENNTNISSE IN DEN INDIVIDUELLEN LAMENTATIONEN DES PSALTERS

ZUSAMMENFASSUNG

Die Vertrauensbekenntnisse sind integrale Bestandteile der Lamentationspsalmen, besonders ihrer speziellen Gruppe, nämlich der Vertrauenspsalmen. Im ersten Teil des vorliegenden Aufsatzes gelang es zu erweisen, dass die Vertrauenspsalmen hinsichtlich der Lehre vom Vertrauen als repräsentativ für die ganze Gattung der individuellen Lamentation gelten können. Es gehören zu ihnen die Psalmen 4, 11, 16, 23, 27, 62, 131. Sie bildeten die Grundlage für die Erforschung der literarischen Struktur der Vertrauenspsalmen. Es erwies sich, dass die Bekenntnisse des Vertrauens in den einzelnen Psalmen durch gewisse stetige Merkmale gekennzeichnet sind. Es sind dies weniger oder mehr ausgebauten Wendungen, die auf der Basis einiger sich wiederholenden Wörter entstanden sind. Man kann also von sogen. Vertrauensformeln sprechen, durch die drei Gruppen von Vertrauensbekenntnissen gebildet werden.